

אברהם ברטורא : בית־ספר לא הרחק מן הגבול (א)

הבנין מכוער למדי, אך הוא רווי "סנטימנטים". אומרים לי כי היה שייך לאחד מבני בית־המלוכה של פ'ארוק. בנוי הוא, כרוב הבתים מן העידן ההוא, בסיגנון מעיך־רומאני, עם טיפ־טיפה של גותיקה. ואין תימה: לא הרחק מכאן עומד "הוספיץ" גרמני; השכונה עצמה נקראת "המושבה הגרמנית". בסמוך לה — המושבה היוונית. הלאה מזה — בקעה, הקטמונים, תלפיות — ואבו־תור, שמאע והר־ציון: גבול ממש. ואילו הרחוב שבו שוכן בית־הספר, על כל אגפיו, נקרא עמק־רפאים...

בבנין הזה קיים בית־ספר ממלכתי, זה שלש־עשרה שנה. בימיו הראשונים היה זה בית־חינוך, ורק לאחר מכן נעשה בית־ספר ממלכתי. אך באווירה השוררת בו, עדיין מורגש פעמץ של בית־חינוך: המורים נקראים בשמותיהם הראשונים, כורסתו של המנהל — מעין נדנדה עתיקה — היא שי ממערכת עתון־הפועלים, ולא־דיאלים של בית־החינוך מן הימים ההם עדיין יש כאן משמעות.

אמת, פנימו של הבנין, כשאתה מתבונן בו מקרוב, עשוי לדכא: אפולונית נצחית (עם קורי־עכביש, שאינם נראים אלא לעינו של המפקח), דלתות וחלונות מכוערים, ידיות שבורות, מנעולים מתפוררים לכל מגע, זגוגיות־החלונות מנופצות — החדרים קטנים וצרים (אך גבוהים מאד), ריהוט "לימודי" שאבד עליו כלח, ולתלמידים המצופפים בפיתות אין אלא להתחפך זה בזה, בין שהם יושבים ובין שהם עוברים ילד על־פני חברו.

לעומת זאת, יפה היא חצרו של בית־הספר — רחבת־ידיים, מכוסה אספ'אלט, ובה מספר עצים גבהי־קומה ורחבי־נוף: אקליפטוס אחד, ברושים שנים ושלוש קאזוא־רינות, המשווים לבית מראה פטריארכלי, ושתי גינות לחצר מירכתיים — אחת בצלע הימנית, מיד עם הכניסה (מבעד לשער שאינו קיים אלא בזיכרון; אך אפשר גם להיכנס מבעד לאחת הפרצות שבגדר — סליחה: שרידה של גדר; הגדר בעיקרה אינה קיימת עוד), והאחרת — אליה אפשר להגיע, אם עוברים (ברשות?) את מגרשו של השכן; מגרש זה, מספר לי המנהל (המוסר לי את בית־הספר בהשאלה; הוא עומד לצאת בשליחות לחוץ־לארץ ומבקש ממני לשמור על בית־ספרו, שאותו הקים וטיפח מאז הוקמה המדינה), הוא והבית אשר בו שייכים לערבי היושב באמריקה; האפורטופוס "עושה צרות": אינו מרשה שתתקן הגדר הפרוזה, המפרידה בין שתי הרשויות, גזירה שמא "תנגוס" העיריה עשרה סנטימטרים מקרקע מגרשו.

קיבלתי אפוא את בית־הספר לאחריותי למשך שנה, וחתמתי על קבלת הרכוש המצאי, בנכחות נציגו הרשמי של משרד־החינוך־והתרבות. המצאי כולל את

הרהיטים היקרים ("יען שהם היסטוריים ורוויים סנטימנטים, אתה מבין, ככל הבית עצמו — — —"), את ספרית התלמידים (העשירה והמעודכנת) ואת ספרית המורים (עם ספרים מתקופת "התקופה"), מספר מכשירי פיזיקה וביולוגיה, פסנתר (עם כתובת של המומחה שידע לכוון; הוא גר לא רחוק, ואפשר גם להזמין בטלפון — — —), מכונת־הסרטה איטלקית מודל־1937 (אפשר לתקן אותה על־נקלה — הנה הכתובת של החשמלאי; אפשר גם להביא מישהו אחר, אבל זה כבר מכיר את המכונה — — —), ו — למעלה מחמש־מאות תלמיד ותלמידה.

הרכב התלמידים מאוזן: חמישים אחוז — חמישים אחוז. זאת אומרת: מחצה בני עדות־המזרח, מחצה בני עדות אחרות; וכן מחצה בנים ומחצה בנות — בממוצע, כמובן. יש כיתות שאיזוןן מוצלח פחות — על חשבון כיתות אחרות, המאוזנות יותר מדי — — —

"מאוזנות יותר מדי"? לא עמדתי על טיבו של ניסוח זה: הזמוריסטי? סארקסטי? סתם פליטת־פה? אך אמירה זו מהדהדת בי ימים רבים. עד שה"אירועים" מתחילים לרדת כגשמיו של זה החורף ומעמידים אותי על תכנה הממשי.

ד ב ט ב ת

היום נתחדשו הלימודים אחרי פגרת החנוכה. מסיבת־החנוכה היתה הצלחה גדולה. היא הוכנה תוך שבוע ימים, כל המורים עשו כל שבידם, הילדים היו נחמדים, כל ההורים באו לראות ולשמוע את ילדיהם — קהל של אלף איש ואשה, חוץ מן הילדים עצמם. בשום אופן לא היינו יכולים לאכסן את כל הקהל הזה בתוך בית־הספר. מה־טוב שיש לנו שכנים אמידים ונדיבים כאלה: המרכז־לתרבות־העמים־לנוער. הם העמידו לרשותנו את האולם הגדול שלהם, עם חדרי־השירות, עם השירות שלהם.

רושם מיוחד עשו תרגילי ההתעמלות בפנסים צבעוניים. אַפְקָטִים גלויים מסוג זה הם השובים את לב הקהל, שרבים בו שאינם יודעים קרוא־וכתוב ואינם מבינים עברית.

הילדים חזרו לבית־הספר מרועננים, משולהביו מן החנוכה. מזג־האוויר נאה, השמש זורחת — ואני מעוצבן: החלונות פרוצים, הגגות פגומים, הנפט עדיין לא הגיע. וכי ידע אני כמה זמן עוד יהיה מזג־האוויר חם ויבש?

ז ב ט ב ת

הלילה ירדו גשמים עזים (אתמול הגיע הנפט). את גג הצריף (שבו שתי כיתות) הספקנו לתקן (על חשבון ועד־ההורים; העיריה לא הספיקה לשלוח לנו את הפועל; לעומת זאת שלחה לנו זגג, שתיקן את החלונות השבורים; אך יומיים אחרי התיקון שוב מצאנו כמה חלונות שבורים, בשבתות אין בית־הספר שמור. נוער השכונה בא אל החצר לשחק כדורגל וכדורסל, ובכל יום־א' מוצאים אנו נזקים רבים בבנין). גם התנורים מוכנים — אך לא בכל כיתה יש מקום להכניס את התנור. יש לנו גם סניף, במקום שהיתה לפנינו תחנת מכבי־אש, לא הרחק מן הבנין הראשי.

בחצר הסניף עומדים עתה המים בשתי שלוליות גדולות. הילדים לא יוכלו לעבור אל הכיתות — צריך לעשות משהו. אני מצלצל לעירייה, שישלחו אדם, להניח אבנים במים, כדי שיוכלו לעבור. עונים לי: היום אי־אפשר, אומר אני: אבל מה יעשו הילדים? עונים לי: אתם בית־הספר היחיד בעיר? יש בתי־ספר שבהם בכלל אי־אפשר ללמוד, הם מוצפים לגמרי! אני שולח את השרת, להביא לי פועלים מן החוץ. הוא חוזר: בחוץ אין נפש חיה. אני מנסה לגייס מספר תלמידים מן הכיתות הגבוהות. רובם משתמטים: הגשם חזק מדי. אנו כבר רטובים. הנעליים קרועות. הולכים אתי שלושה בנים — ואף הם נושרים מיד, לאחר שהניחו כל אחד אבן אחת. אני נשאר לבדי. הגשר מותקן. אני פותח את השער ומכניס את הילדים — והם מקפידים לדלג — משלולית אל שלולית, בלי לנגוע אף באבן אחת...

ח ב ט ב ת

הקולבים בחדרי הכיתות השביעית והשמינית ולמעלה בפרוודור נתלשו מרוב המעילים. אני מבקש מן השרת שיתקן אותם. הוא אומר לי: צריך לצלצל לעירייה, שישלחו אדם. אני מצלצל. טוב, הם ישלחו — באחד הימים.

י ב ט ב ת

היום מתחילים השידורים המיוחדים לבתי־הספר. הותקנו שקעים בכל החדרים — אך יש לנו רק מקלט אחד, ואף הוא אינו שווה הרבה. שומעים אותו בקושי. אנו מנסים להשתמש במקלטי טראנסיסטור. לאורך־ימים אין זה פתרון. רכישת מקלט טוב והתקנת תחנת־קליטה־ושידור מרכזית תעלה אל־תוחמס־מאות לירה — פירושיה מן ההקצבה שבית־הספר מקבל, לכל צרכיו, מן העירייה וממשרד־החינוך גם יחד, לשנה שלמה.

י"א ב ט ב ת

בכיתות אחדות אירעו גניבות. בכיתה א' החרימה המורה אצל אחת הילדות עשרים לירה. הזמנו את האם ומסרנו לה את הכסף. יופי מפיתה ז' מפה את הבנות. בומי מד' הוצא מן הכיתה. השרת הוכנס לבית־החולים, לשם ניתוח.

י"ב ב ט ב ת

נתבקשנו על־ידי הפיקוח להמציא רשימה של תלמידים מתקדמים שהם במצב סוציאלי ירוד, מכיתות ו', למען "מועדון המחוננים". הרפכנו את הרשימה: 25 אחוז, 15 ילד וילדה. לאחר שהמציאו את הרשימה, נאמר לנו כי אחרי המיבחן שנערך נמצא כי תלמידינו מחוננים יותר מדי, משום כך לא יוזמנו להשתתף במועדון.

י"ד ב ט ב ת

העיריה שלחה עובדים לעשות ניקון בחצר הסניף, וכן הבטיחה לשלוח פועלים לתיקון המרזב בסניף.

אופים מסרבת להשתתף בשיעורי מלאכה. בכל שיעור־למלאכה היא מסתובבת בחוץ ואינה עושה כלום — כבר שנים כך. שלחתי לקרוא לה. במשך רבע שעה ניסיתי לחקור אותה למה ומדוע. לא הוציאה הגה מפיה.

י"ז בטבת

ארבעה תלמידים, מכיתות ה' וז', השחיתו ירקות ופרחים בגינה. הם מבטיחים לא לעשות זאת עוד. יופי ומומי מז' התחייבו בכתב שמן היום הזה והלאה יהיו ילדים טובים.

פנינו למשטרה וביקשנו שמירה על בית־הספר, בעיקר בשבתות. הובטח לנו כי השוטר המקופי ישמור על בית־הספר. הנזקים בבית־הספר מתרבים והולכים. השוטר אומר לי כי המיתקן לכדורסל מושך את הנערים מכל השכונה, וכשהוא בא לגרש את הנערים מן החצר, אומרים הם: מה אתה רוצה, הרי הגדר פרוצה ושער אין — אם להנהלת בית־הספר לא איכפת, מה איכפת לך?

דרשתי מן העירייה לתקן את הגדר ואת השערים. ענו לי: המתן עוד מעט, נבנה לך בית־ספר חדש. אמרתי: אבל עד שייבנה בית־הספר החדש... אמרו: לא כדאי להוציא כסף הרבה על התקנת גדר, אם יש תכנית לבניית בית־ספר חדש. אמרתי: הבנייה תימשך זמן רב, ובינתיים בית־הספר הקיים צריך שמירה. אמרו: הגדר ממילא לא תועיל. אמרתי: אתם עשו את הגדר ואת השערים, ואז תהיה המשטרה חייבת בשמירה. אמרו: וכי אתם בית־הספר היחיד? יש בתי־ספר שמצבם גרוע משלכם. אמרתי: הנזקים הנגרמים שבוע־שבוע, מחוסר גידור ושמירה מתאימה, מסתכמים בסכום העולה על שיעור ההשקעה בתיקונים יסודיים. אמרו לי: שלש־עשרה שנה היה הכל בסדר — עכשיו פתאום שום דבר אינו בסדר? ...לא היה לי מה להשיב.

כ"ה בטבת

יקאל מח', יחד עם קבוצת נערים מבית־ספר אחר, עלבו ופגעו במדריכות מחוות־הנוער, במוצאי השבת האחרונה; אחת המדריכות נחבלה (שבר באצבע), אחרת נפגעה בעינה ושעונה נזוק. הנאשם אינו מכחיש, אך אינו מוכן לתקן את שעיוות — לא לשלם את הנזק אף לא להתנצל, ושתי טענות בפיו: ראשית, אין המעשה משהו מיוחד (תמיד מתגרים בנערות ברחוב, ואף הבנות לא היו צדיקות בתיגרה); שנית, קרה הדבר מחוץ לכתלי בית־הספר ואף לא בשעות־לימודים (כלומר: מה לי כי נזעקתי?).

ממחלק־הנוער של המשטרה מודיעים לי כי נפתח תיק נגד שלושה מתלמידי ר' של בית־ספרנו, על שפגעו בילדה מבית־ספר אחר; הילדה נפגעה בעינה והיא שוכבת בבית־החולים. הילדים נחקרים בנכחותי על־ידי איש המשטרה. הם מבטיחים שלא לעשות עוד מעשים כאלה. הם בו' — עדיין לא החכימו כחברם מח' ואינם טוענים שאין זה עסקו של בית־הספר...

כ"ו בטבת

השרת קובל: "הגיר הולך כמו מים" — אינו מספיק לדרישות המרובות. הילדים משחקים בגיר, משתמשים בו כבקליעים במלחמותיהם זה עם זה, וכן כאמצעי לקישוט הקירות, הגדרות ורצפת החצר והרחוב.

כ"ז בטבת

הכרוננו על פתיחת חוגים אחר-הצהריים, נוסף לפעולות בית-התלמיד (הביקור בבית-התלמיד ח'לש; המטופחים אינם זקוקים לבית-התלמיד ואין להם פנאי לבוא לפעולות, כי הם עסוקים בחוגים חיצוניים; חסרי הטיפוח, הזקוקים, אינם מוצאים ענין ואין מי שישגיח עליהם וידרבנם לבוא); החוג היחיד שזכה להרשמה רבה הוא החוג לריתמיקה, לבנות מן הכיתות הבינוניות. האמהות, אף אלו שאינן יודעות קרוא-וכתוב, רוצות שבנותיהן תהיינה רקדניות.

ג בשבת

ההתגרירות בין בנים לבנות בכיתות ו' מתרבות והולכות ולובשות צורה מדאיגה. בשבת שעברה קוצצו בחצר הסניף הגפנים, כחצי מטר מעל לקרקע. בקיץ הבא לא יהיה איפוא בסניף מקום מוצל שבו יוכלו הילדים הקטנים לשבת בהפסקות. כל נסיונותי לגלות את המחבל או המחבלים אינם מצליחים.

ה בשבת

שינינו את מיפקד-הבוקר — מבחינה טכנית: רכשנו והתקנו רמקול משובח עם מגבר מעולה; מבחינת הצורה: החזית כלפי בנין בית-הספר ולא כלפי הרחוב; מבחינת התוכן: אנו פותחים בכל יום בפסוקים מפרשת-השבוע או מן ההפסטה, ורק אחרי הקריאה באים תרגילי-ההתעמלות. בראשונה נקרא אנו, המורים, יום-יום מורה אחר; אחר-כך ניתן גם לתלמידים לקרוא. המיפקדים עושים רושם לא רק על התלמידים אלא גם על העוברים-ושבים ברחוב. מן החנויות ומן המשרדים יוצאים אנשים ומאזינים לקריאות.

ז בשבת

יום מלא פורענות: כיתה ח' התפרעה בשיעור לאנגלית. נקראתי ונאלצתי להפסיק את המבחן. כיתה ז' ננעלה מבחוץ ונחסמה הכניסה לחדר, בדרך מחוכמת מאד. אי-אפשר היה להיכנס. נאלצנו לפרוץ. זושי מו' היכה את לידיה. הוא חושב שזה בסדר ואינו מוצא כל דופי בדבר. לא שאלתי אותו: מה היית אומר אילו היכה אותך מישהו חזק ממך? שהרי עלול הוא לענות: וכי אני אינני מקבל מכות מן החזקים ממני?

ט בשבת

הכל מצביעים על שמיח מו' שחסם את חדר-הכיתה. הוא מכחיש. יש לי רושם שהוא היה רק עוזר, שהמחבל העיקרי הוא יופי; אך ממנו מפחדים, הוא פגער-ע;

גם המורים סובלים ממנו — הוא מדבר בלי הרף ובצורה מאד טרדנית. העובדת הסוציאלית מגלה לי שבעצם לא היה צריך להיות בבית־ספרנו. בשעתו כבר נשלח לבית־ספר מיוחד, אלא שסירב ללכת שמה ונשאר אצלנו. אגב, אין הוא היחיד. בעיית התלמידים הדבילים, שמקומם בבית־ספר מיוחד, מעיקה מאד. רוב הילדים הנשלחים לבדיקה פסיכולוגית ולייעוץ נמצאים, לאחר בדיקה, "על הגבול". אך אף אלה שהתחנה קובעת שעליהם לעבור לבית־ספר מיוחד מסרבים על־הרוב. המפקח אומר לי: על־פי הדין צריכה העירייה להשתמש אף בכוח כדי להעביר תלמידים כאלה לבית־ספר מיוחד; אלא שאין היא מנצלת את סמכותה, מטעמים שבנוחות, והיא מטילה על מנהלי בתי־הספר "לשדל את ההורים". רוב ההורים אינם נענים לשום שידולים. אחוז התלמידים שנבדקו ונמצאו מתאימים לבית־ספר מיוחד הוא גבוה למדי. אך הם נמצאים אצלנו — ועל הרוב אלה הם היוצרים בעיות. מוסרים לי כי בשבת נכנסו שני נערים, אחד הלומד בבית־הספר של המיסיון ואחד הלומד בבית־ספר מיוחד X, וקטפו את הצנוניות שבגינה. המורה רותחת: אנו עובדים ועמלים וטורחים, ובטרם נוכל ליהנות מפרי עמלנו באים משחיתים מן החוץ ומכלים את יבולנו. הגשתי תלונה למחלק־הנוער של המשטרה.

י"א בשבט

ההאזנה לשידורים־לבתי־הספר פוחתת והולכת. התלמידים מופעלים פחות מדי. האזנה סבילה אינה מעניינת אותם.

י"ב בשבט

אזיץ מו' מתאנה קשה לתלמידות כיתתו. הוא בכלל תלמיד קשה. עצבני, מנסה בכל הדרכים "להצחיק" את חבריו, פחדן — פסיכי. מלזו מב' נעשה טורדני מיום ליום. בכל יום הוא מתפרע בכיתה, אינו נשמע למורה, מעצבן אותה ומוציאה משלוותה, מתאנה לבנות, מאונן לעיני הכיתה, שולח ידו בכיסי מעיליהם של חבריו, יוצא ונכנס כרצונו. כשאני מדבר אתו הוא נחמד מאד. עם ההורים אין לעשות שום עסק — האב אינו בבית, האם אינה נענית לקריאות.

מומי מז' מפריע, כדי שיגרשוהו מן השיעור, ומציק בחוץ לכל מי שמזדמן לו.

ט"ז בשבט

לפני שבוע התחילו לבנות. המשא־והמתן עם הקבלנים ועם המפקח על הבנייה היה קשה למדי. הם "נגסו" מן החצר חתיכה הגונה, גם את הבמה שהיתה לנו החרימו. גדרו את המעבר של כיתות ו' אל החצר; דרשתי, כי יתקנו את המעבר הצר, שגותר כתחליף, כי ברדת גשם או שלג עלולים הילדים להחליק ולשבור יד או רגל. הבטיחו — ולא קיימו. גם את מסלול הריצה והקפיצה שלנו, הקרוב למקום הבנייה, נטלו מאתנו. עכשיו אין לנו מקום להתעמל ומקום לעשות את חגיגותינו.

בשעת מיפקד־הבוקר לוחשת לי המורה מכיתה ה' באוון: שלח מהר את השרת לפיתה שלי — מישהו עשה שם את צרכיו, אי־אפשר להיכנס.

מעט־מעט עולים לי אורחיו מן החוץ על העצבים. שמירתו של השוטר המקופי אינה מועילה הרבה. המשטרה אינה יכולה להגביר את השמירה — היא עסוקה בגלל משפט אייכמן, או בחיפושים אחרי יוסלה. והעירייה אינה נענית לתביעותינו לתיקון הגדר והשערים. חדלתי לתקן את החלונות הנשברים שבוע־שבוע.

אתמול לפנות ערב הטיל אלמרו אבן בדופרי. הוריו של הנפגע הזמינו משטרה. היום נגבתה עדות מן הנאשם בנכחותי. הוא אינו מכחיש. מדברי השוטר אני למד שאם המתלוננים יבקשו לבטל את התביעה יסתדר העניין. אני מנסה.

הרכבתי מעין "חיל־הנדסה" של בית־הספר — קיליאן וחובו, הקשים שבמפריעי הפוגרים, שהתלונות עליהם מכל צד מרובות מן השערות שבראשם; ידיים עמלניות ומאומנות להם. והם מסוגלים להתקין כל מנעול ולתקן כל נזק — לא־פחות משהם מוכשרים לחבל. הם עושים את מלאכתם בהתלהבות (אף שמחנכם אינו מעלים ממני את מורת־רוחו: מיום שרתמתי את השנים בכלל אינם לומדים עוד ושוב אינם סרים למשמעתו. הם חשים עצמם מיוחסים, מקורבים למלכות יותר מדי).

חיל־ההנדסה תיקן לנו את השער האחורי ואת הגדר בחלקה האחורי. הודענו במיפקד כי מעתה אסור לעבור מבעד לשער האחורי.

בכל־זאת מוסיפים לעבור — ומסתמכים על המורה, שגם היא עוברת.

בכתה ג' בסניף נעדרת המורה מחמת מחלה. הבאנו מחליפה. הכנסתי אותה לפיתה, הצגתי אותה בפני הילדים ומינתי תלמידה שתרושם לי במשך היום את שמות הילדים המצטיינים בהתנהגותם. אני מתברך בלבי על הברקה זו — לרשום את המצטיינים דווקא ולא את המפריעים. ירצו כולם להיות רשומים. כעבור שעה קלה בא רץ מן הסניף: בוא מהר לפיתה שלנו, המורה קוראת אותך! אני ממהר לשם ומצליח ברגע האחרון להציל את הממונה־על־הרישום מידי שכנה: הוא כמעט גמר את מלאכתו בנסותו לחנוק אותה. עדיין היא כחולה. אני לוקח אתי את החונק (הוא מסרב ללכת ועלי לשאתו בידיים, פשוטו כמשמעו), שולח את האחיות לפיתה, לבדוק את הילדה ולהרגיע את הכיתה, ומטפל שעה ארוכה בטובי. עד שהוא נרגע ומסביר לי: "אני אמרתי לה שלא תרושם אותי, והיא לא שמעה בקולי, מפני זה". אני שואל בתמיהה: "אבל, הרי היא רשמה רק את המצטיינים!" "כן", הוא עונה, "אבל אסור היה לה לרשום אותי".

משהו לא מובן לי בכל המעשה הזה. אמונה־בכישוף? הילד הוא ממוצא תורכי.

י"ט בשבט

השער האחורי שוב נפרץ. וכן נפרצה בלילה דלת המחסן בחצר הסניף — המחסן שבו נמצא הנפט שלנו. נראה שהפורצים לא הספיקו (או שלא היה בדעתם כלל?) לגנוב מן הנפט.

נפט. במשך החורף, אומר לי השרת, נצרוך שלש חביות. העירייה מקציבה לנו

אחת. את החסר עלינו לגייס בכוחות עצמנו, כלומר בכספי ועד־ההורים. לא תהיה ברירה אפוא: שוב עלינו להטיל על ההורים מס־עצמי. תרומה לקרן־פיתוח. הבעיה היא שרוב ההורים אינם מוכנים לתרום, ואילו ועד־ההורים עומד על כך שכל ההורים ישלמו, ואפילו נאחו באמצעים "דראסטיים". מה הם האמצעים הדראסטיים העומדים לרשותנו? הסברה ושידול. כבר עשינו זאת. מועיל מעט מאד. ועד־ההורים דורש: עיכוב התעודה. משרד־החינוך־והתרבות אוסר זאת. אך הכסף דרוש, והוא חיוני — את התנורים מוכרחים להסיק; את הגגות והחלונות מוכרחים לתקן, שוב ושוב; כאשר המורה חולה יום או יומיים אין משרד החינוך נותן ממלא־מקום, ואם אין אנו רוצים להשאיר כיתה יום או יומיים בלי מורה, עלינו לשלם בעצמנו את שכרו של ממלא־מקום; ספרים לספריה צריך לקנות — ולשלם תמורתם; כלי־עבודה יש לתקן, ולהשלים את החסר; גיר יש לספק בלי הפסק; דמי טלפון יש לימוד — למורים וכן לתלמידים חסרי־יכולת (יש עולים חדשים שעלינו לספק להם את כל ספריה־לימוד!) — צריך לקנות, ולשלם תמורתם; כיתות א' צורכות לשלם מדי חדשים; למסיבות ולחגיגות יש להוציא הוצאות לא מעטות; ספרי־אספקה מרובה, יותר משההורים משלמים. לפי הערכה זהירה יעלה תקציב השנה חמישה עד ששה אלפי לירות, ואילו סכום ההקצבות, מן העירייה וממשרד־החינוך־והתרבות, יגיע בקושי לאלף ל"י.

כ ב ש ב ט

היום יום טוב: השער (תיקנו אותו מחדש, בעזרת חיל־המהנדסים) עדיין עומד, דלת המחסן לא נפרצה מחדש, בפיתות למעלה לא עשה מישהו את צרכיו בלילה, שום ילד לא זרק אבן בראש חברו, איש לא ניסה לחנוק את שכנתו, לא נמסר לנו על שום גניבה, שום מורה אינו נעדר היום, הכל הולך למישרים.

כ"ד ב ש ב ט

סיוור המנהלים, שעמד להתקיים היום ב"פרוזדור" ובחבל עדולם, בוטל בשל הגשמים. שלושה מורים נעדרים היום מן הלימודים — חולים. בגדר הגינה נפרץ חור גדול. מוסרים לי את שם הפרוץ, אחד הנערים המגודלים מן השכונה. אני פונה בתלונה למשטרה.

כ"ה ב ש ב ט

דודו מג' "לקח" כסף מאחת החברות בכיתה. מסרב להחזיר. מלוו שוב גונב כל מיני דברים. אניץ היכה את קארין. שלושת המורים חזרו לעבודה — המורה לחקלאות חולה ולא באה. מורה אחר נאלץ ללכת בעשר, לבדיקות. בחדש זה החולף מילאתי מקום מורים 36 שעות, מלבד אותו מספר שעות שאני עובד בתפקידי. ומנהלים אינם מקבלים תשלום בעד מילוי־מקום. מגבוה נרמז לי שאני עושה שטות. יודע — אך מה לעשות? להוציא בכל יום שתים ושלש כיתות לחצר (במזג האוויר הגשום והקר)? לשלוח את ילדי הכיתות הנמוכות הביתה — כשאין אדם בבתיהם?

כ"ז בשבט

הגב' ד. באה וקובלת: "המורה שונאת הילד שלי". לא הצלחתי להוציא את הדעה הזאת מלבה, ואיני יודע מה לעשות.
 המורה בכיתה ח' שולחת לקרוא לי: הכיתה מתפרעת. בשעה שהמורה רשמה משהו על הלוח פתח אבימי את ארנקה, הוציא מתוכו את חפיסת הסיגריות וחילקן לרבים מחבריו ומחברותיו (צורת החלוקה: שילוח טילים באתמוספירה).
 אריאן מו' התאמן, בהפסקה, בקליעה-למטרה ושילח תפוז לנורה. קלע ולא החטיא. הנורה, פלואורסצנט, מחאָה כף ונתפוצצה. שש ל"י וחצי.
 השרת מתאונן: כל השכנים שמים את אשפתם בפחים שלנו, התברואנים אינם מריקים את הפחים יום-יום, הילדים הספיקו לשבור את הפחים, הרוח מפילה בוקר-בוקר את הפחים הפתוחים, כל האשפה מתפזרת על-פני החצר, הוא אינו מספיק לאסוף את הכל לפני המיפקד.

כ"ח בשבט

דנים מד' מכה את שכנתו. ההורים דוחים כל אשמה: "הילד שלנו? לא ייתכן! להיפך, הילדה מכה אותו" (הוא: גלית; היא — נקודה קטנה...).
 המשטרה מודיעה: הזקן, בעל חנות-הצבעים, מתאונן שתלמידי בית-ספרנו מציקים לו.
 שוב נפרץ חור גדול בגדר הגינה. חקירה מעלה כי זה אחד השכנים (בעל-חנות אף הוא, ישש לוי בן בבית-ספרנו) — לחצרו אין בויב וכשיררדים גשמים עולים המים ומציפים את ביתו. לכן הוא קודח חור בבטון של גדר-הגינה ומעביר את מימיו לגינתנו. פעמיים סתמנו את החור, והוא שוב נפרץ. ראש חיל-ההנדסה שלנו אומר כי השכן אף איים עליו ועל חבריו שאם שוב יסתמו את החור ישבור להם את הראש. אמר לו הנער: "אנו עושים זאת בפקודת המנהל שלנו". אמר השכן: "אז אני אשבור גם למנהל את הראש".

ל בשבט

נפרץ השער הצדדי לסניף. גם הגדר שם פרוצה. כל הרוצה לגשת למחסן הנפט יכול לטייל כמו בשדרה, בין העצים. שער המחסן ניתן לפריצה אפילו בידיים ריקות. משחק-ילדים.
 גברת ד. שוב באה. היא דורשת להעביר את בנה לכיתה המקבילה. משסירבתי, איימה: "אני אגיש תלונה". אינני יודע איך תגיש תלונה ואינה יודעת לכתוב. אולי תלך לעורך-דין.
 ממחלק-הנוער מודיעים לי כי קיצוץ הגפנים בחצר הסניף נעשה לא על-ידי אותו בחור שמסרנו את שמו אלא על-ידי אחד התלמידים שלנו, הוא קיליאן עצמו. קראתי לנער. הוא מכחיש, ואני נוטה להאמין לו.

א באדר א

זרוף מב' שבר כמה שולחנות בכיתה. ההורים אינם יכולים לשלם דבר. עוד יעברו ימים רבים עד שיבוא הנגר מן העיריה לתקן. בינתיים אין לנו ריהוט להחלפה.

ג באדר א

השכן שחיבל בגדר הגינה ואיים לשבור ראשים לא ענה על מכתבי, שבו דרשתי ממנו הסברים והתנצלות. הגשתי תלונה למשטרה. ממחלק־הנוער מודיעים לי כי נעלה אצלם על כל ספק כי את הגפנים קיצץ קיליאן. עדיין אינני מאמין.

י באדר א

נפרצה והורקה קופת כיתה ח'. אין יודעים לומר לי כמה כסף היה בקופה; מסתבר: בין עשר לעשרים ל"י. המדחס קודח ליד כיתות ב', ז', ח'. הרעש גדול מאד. כיתה ב' אינה יכולה ללמוד. אין לי לאן להעביר את הכיתה. הקבלנים אומרים: רק שבוע ימים.

ט"ו באדר א

בשל הקור והרוח אי־אפשר לקיים את חוג־הספורט.

ט"ז באדר א

שלג רב ירד הלילה. כמחצית התלמידים לא באו לבית־הספר. חלק מן הבאים הוחזרו לבתיהם, בשל רגליהם הרטובות. את כיתה ח' (שם אי־אפשר להכניס תנור) העברתי לחדר־המנהל. בוטלו כל החוגים. בית־הילד נשאר סגור היום. שיעורי־הערב אינם מתקיימים.

י"ז באדר א

כל החדרים, חוץ מחדר כיתה ד', דולפים (השלג נמס). באו רק כמחצית התלמידים.

י"ח באדר א

מזג־האוויר נאה, הטמפרטורה מגיעה ל־7 מעלות מעל לאפס לכל היותר. על הגגות עדיין שלג. סמוך לצהריים שוב דולף. כיתה א' מועברת לחדר־המורים.

כ"ב באדר א

מזג־האוויר יפה. התנגשות חמורה ביני ובין הקבלנים. בחצר אין עוד לא שלג ולא מים, וסוף־סוף אפשר שוב להוציא את הילדים לחצר (המקוצצת) ולקיים שיעורי התעמלות. אך פועלי־הבנין שואבים את המים שנצטברו בבור שחפרו ומציפים את החצר מים. שוב אין לנו חצר. אני דורש מן הקבלנים להעביר את המים למגרש הסמוך ולא לשטוף את חצרנו. הקבלן משיב לי: "מה אתה כל־כך רוגז? שבוע ימים לא התעמלתם, לא תתעמלו עוד שלושה ימים!" אני מאיים עליו

שאם לא יפסיק לשטוף את החצר אגייס את כל החבלנים שלי ואחזור ואמלא את הבור מים מן הצד האחר. האיום השפיע.

כ"ד באדר א

ראש המחלקה-לחינוך של העירייה מצלצל: הקבלן התלונן שאני מעכב את העבודה ומאיים במעשי-חבלה. הוא יועץ לשקוד על יחסים טובים עם הקבלנים, משום שכל עיכוב בעבודה פירושו הפסד של עשרות לירות. ואם אנו סובלים עכשיו — הרי בתמורה יהיה לנו פעם בית-ספר לתפארת. אמרתי: בית-ספר לתפארת לעתיד-לבוא אינו מפצה אותי על סבלם של חמש-מאות ילדים היום. דעותינו נשארו חלוקות.

ה. בקר מא' — היא נמצאת אצל אמה. אביה בא כפעם-בפעם לראותה בבית-הספר, אך האם דורשת מן המורה שתאסור על האב לבוא. הזמנתי את האם ואמרתי לה כי אין בית-הספר מתערב בעניינים שבין הורים ואין בית-הספר מוכן לאסור על אב לראות את ילדתו, אלא אם נקבל צו מבית-משפט. האם רותחת. האב אינו מוכן לוותר. גם בית-הספר אינו מוכן לוותר על עמדתו.

כ"ה באדר א

דודו מא' לוקה באַנמיה, לאחר שנפגע בימי-החופש בתאונה. ההורים דורשים להכניסו למסעדת בית-הספר, כי בבית אינו אוכל. המסעדה מכילה אוכלים למעלה מפפי קיבולה. אין מקום. המורה-לבישול מסרבת לקבל אוכלים נוספים, גם מחוסר תקציב. פנינו לעירייה וביקשנו תוספת שעת-עבודה, כדי שנוכל לקבל את דודו ועוד שני ילדים, עולים חדשים, שאין להם מה ואיפה לאכול. קיבלנו תשובה שלילית.

כ"ו באדר א

מזג-האוויר השתפר ביומיים האחרונים. שוב צוחקת השמש, החצר יבשה. השרת מודיע לי, עם בואי בבוקר: "בלילה פרצו לבית-הספר, שברו את המנעולים לחדרי-ההנהלה, למזכירות, למסעדה, פיזרו את כל האספקה על הרצפה, כבר הודעתי למשטרה, אך עדיין לא באה".

אני משאיר את בית-הספר נעול בפני התלמידים. את המיפקד אנו עורכים הפעם בלי מיקרופון ורמקול, כבימים-עברו, ואני שולח את הכיתות כולן לטיול. המשטרה באה, ובשעת שיחה מוקדמת על-רגל-אחת מנצל איש מחלק-הנוער את ההזדמנות וחוקר את הנער שהעיד בענין קיצוץ הגפנים, בנכחותי. מן השאלות-והתשובות מתברר לי כי קיליאן באמת הוא שקיצץ, בעצמו, את הגפנים, הוא ולא הבחור שמסר עליו. אני נפגע עד עומק נשמת. נתתי בנער זה את כל אמוני. הוא היה גם בן-בית בחדרי, יותר מכל תלמיד אחר. אני שוקל בדעתי אם לבטל את התלונה בדבר קיצוץ הגפנים או לא.

החוקרים, עם גשש ומומחה לטביעות-אצבעות, בודקים את מקום הגניבה. אין אף

טביעת-אצבע אחת. מלאכה נקיה. מהערותיו של החוקר עולה החשד שאולי יד אותו נער, תלמידי, בדבר.

מלבד צרכי-אוכל וכלים מן המטבח, בשווי מאה לירות בערך, נגנבה מצלמתי — הבאתיה לפני ימים אחדים כדי לצלם את הפיתות בשעת המיפקד החגיגי, והבטחתי שתי תמונות חינם לכל תלמיד שהוריו יכניסו את תרומתם לקרן-הפיתות. עתה אין מצלמה (ארבע-מאות ל"י ערכה) ואין תמונות — ואין קרן-פיתות.

אני מצלצל לעירייה ומודיע על הפריצה ועל הגניבה. מנחמים אותי: עלי להגיש דין-וחשבון על הגניבה, ובסופו של דבר שוב נקבל את התמורה — חוץ, כמובן, מן המצלמה, שהיא רכוש פרטי ולא היתה מבוטחת. מן הדברים הנאמרים לי אני למד כי מוטב שלא אזכיר בדו"ח את העובדה שהגדר והשערים פרוצים. אני מקבל את הרמז.

כ"ה באדר א

המוזכרה מודיעה לי: "החלטתי סופית להגיש את התפטרותי — העבודה מרובה, השכר מועט" (המוזכרה, המנהלת גם את החשבונות ואת הקופה, מקבלת משכורת פחות מן העוזרת בשירות!).

חיים מג' נפל בלכתו לבית-הספר — הוא גר בשמאע, העליה מביתו לדרך בית-הספר קשה, ובשל הגשמים החליק ונפל — ונשברה ידו. הוא בא לבית-הספר ביד כואבת. בליווי השרת שלחנו אותו הביתה. האב בא ומודיע: "לא קיבלו את הילד שלי מפני שלא היה לי הפנקס, הפנקס לא בסדר, ולא עשו צילום. לקחתי אותו שוב הביתה, עכשיו היד שוב בסדר". אני שואל: "מה פירוש שוב בסדר?" "עשיתי לו בעצמי תחבושת, עם קשושה, ועכשיו שוב בסדר". אמרתי לו: "וכי אתה חובש?" "לא, אבל תמיד אני עושה זאת בעצמי".

שלחנו את הילד ל"הדסה". צילמו את היד ונתברר כי יש לו שבר כפול.

מודיעים לי: ילדים מג' ומד' נתפסו משחקים בכסף.

אירעה התנגשות חריפה בין מנחך ח' ובין היגינס. היחסים בין המורה ובניה מחריפים והולכים מיום ליום. כל יום היא מוצאת. נראה כי זו האחת המפריעה למנחך להשליט את משמעתו על הכיתה. אין הוא שולט בה, וכל המאמצים שלי לפייס ביניהם עולים בתוהו.

המורה מן' שולחת להודיע: "שלחתי את ליקא אל המנהל, אך הוא הודיע שלא יילך — מה לעשות?"

ביקשתי מן השליח, תלמיד אותה כיתה, כי יאמר לליקא שאני קורא לו. השליחות הועילה, ליקא בא.

כ"ט באדר א

מוסרים לי: כחמישה-עשר מתלמידי כיתות ו' שלנו, העילית, נרשמו לבית-הספר "עמריה" לשנת-הלימודים הבאה.

25 אחוזי אלה, הטובים שבתלמידי ו' שלנו — אם הם יילכו תידלדלנה הכיתות, כפי

שקרה הדבר בכיתות ו' בשנים הקודמות. לעומתם אנו מקבלים — על אפנו ועל חמתנו — את אחיהם ואחיותיהם של ילדים מכל בתי־הספר "החלשים" שבשכונות־הגבול ומבתי־הספר הממלכתיים־הדתיים, שסרחו שם. התוצאות: כיתות ז' וח' חלשות, מופרעות, מדולדלות, בלתי־מאוזנות, וכיתות א' עד ו' מלאות ילדים בעייתיים.

אני פונה אל המפקח — הוא משיב את פני ב"עצה טובה": "עשה את בית־ספרך מושך יותר — אין כל אמצעי אחר".

מושך יותר? במאזן כספי שלילי, בבית שהוא חורבה, בשכונה השורצת נוער בטל, שפל מלאכתו במשיכת דברים מכל הבא ליד? אני מדבר עם האחראי במחלקת־החינוך של העירייה. הוא אינו רואה דרך להתנגד להורים הרוצים להעביר את בניהם ובנותיהם לבית־ספר תיכון. אף־על־פי־כן לא אשלים עם גזירה זו.

ג באדר ב

החשמל כבה בכל הבית. החשמלאי מתקשה לתקן. לדבריו, יש להחליף את כל מערכת החוטים. הוא מתקן בפניה אחת, ומיד יש קצר בפניה אחרת. טוב שיש לנו מלאי גדול של נרות. כשירדים גשמים בחוץ, והבית שרוי באפלה, אנו מדליקים נרות, והרי אנו בית־רפאים. מצדיקים את שמנו: בית־הספר שבעמק־הרפאים. השוטר המקופי הביא לפני את השכן שקדח חורים בגדר, עקב התלונה שהגשנו. השכן מתנצל ומבטיח לא לעשות זאת עוד להבא וגם לא לאיים עוד, לא עלי ולא על תלמידי.

ז באדר ב

הבנאים מרעישים מאד, הם הורסים קיר — על־אף ההסכם עם המפקח על הבנייה שעבודה מעין זו תיעשה שלא בשעות הלימודים. כיתה ב' יוצאת ללמוד בחצר. היא יכולה לעשות זאת, כי מתפתחים תנאי שרב.

ח באדר ב

אליאב מו' היפה את מירש מב' וגרם לו שבר בידו. הדבר קרה אמש, בשכונה. הורי הנזק הגישו תלונה למטרה ותביעת פיצויים לבית־המשפט. מלזו משליט טרור בכיתתו, כיתה ב'. המורה מדווחת, כולה רותחת: "הוא מעשן בכיתה, פושט את מכנסיו לעיני כל הכיתה, רודף אחר הבנות לבית־השימוש, כל הבנות פוחדות ללכת לבית־השימוש". יכולתי לנצל את כל הקשרים שלי ולהשיג לו תור אצל הפסיכולוגית של קופת־חולים (יש פסיכולוגית יחידה לכל העיר והפרוזדור, וקבלת תור אצלה דורשת שנה, בממוצע). היא מדווחת לי: "הילד סבל לפני שנתיים משבר בראשו ומועזועזע־מוח. ההורים נפרדו. האם אינה משתפת פעולה?". משה מ. מב' נדחף על־ידי אלי מ. מב', בשעת הפסקה, מן המיתח, נפל ונפגע

בראשו. הדבר קורה בעת ביקורו של המפקח. כאשר הוא יושב בחדרי דן אתי ביחסים המתוחים בין אחיו של הנפגע למחנכתו. הטיפול במשפחה הזאת (יש ממנה ששה ילדים וילדות בבית־הספר) מסתבך והולך.

אני מנצל את האסון הזה ותובע מן העירייה למהר ולהתקין את הגדר — כי אבני־הגדר, המידרדרות יום־יום מחדש, הן איום מתמיד על שלום הילדים, ובאחת מאבני־הגדר הזאת נפגע הילד. העירייה מתרשמת מן המקרה ומבטיחה לשלוח אדם שיבדוק ויגיש דו"ח. יש לנגוד את הברזל בעודו להט — אני משלח בעירייה את נציגות ועד־ההורים שלנו, והן "חופפות" לאחראי את הראש. הוא שולח את המומחה, הלן בודק ומודה: יש לעשות משהו. אך עדיין הוא מפקפק אם יש תועלת בתיקון הגדר: ראשית — הילדים יטפסו ויעברו מעל לגדר; שנית — הם גם אינם צריכים לטפס, הם עושים חורים בגדר ועוברים; שלישית — הנה בונים לכם עכשיו בית־ספר לתפארת (ה"תפארת" מוצאת כנראה חן בעיני אנשי העירייה; אינם אומרים לי משפט בלי "תפארת"). זה עולה כמה מאות־אלפי לירות, או לא כדאי עכשיו לעשות גדר בארבעים־אלף ל"י; רביעית — יש בת־ספר בעיר שמצב גרוע הרבה יותר.

נמאס עלי לשמוע את כל הדברים הרבים האלה.

הבנות של כיתה ח' באות אלי בבקשה צנועה: המחנך החרים מהיגינס את "העולם הזה" — שאבקש ממנו כי יחזיר לה. בתמימותי אני שואל: "למה החרים?" התשובה במקלה: "מפני תמונת השער: עירום באילת". אני מוסיף לשאול: "הוריקן מסכימים שתקראו ספרות כזו?" התשובות באות בזו אחר זו, אך הן מתפצלות לכיוונים שונים:

"ההורים שלי בעצמם קוראים 'ת זה'."

"ההורים שלי לא איכפת להם מה שאני קוראת או לא קוראת."

"ההורים שלי לא יודעים לקרוא עברית."

"ההורים שלי בכלל לא קוראים."

ט באדר ב

עונת המשחק במקלות הגיעה. כבר יש פצועים. וכבר מביאים לבית־הספר חמרי־נפץ — אקדחים, קפצונים ומפתחות חלולים.

י"ב באדר ב

מסיבות־פורים גורמות תענוגות מיוחדים. מרובים הבנים המחופשים בתפקידים נשיים, ולהיפך — אך אין אדם צריך להיות חכם כשלמה כדי לעמוד על מין המחופשים. בנים, מחופשים כבנות, אינם יכולים לזותר על נשק כלשהו — סוף, אקדח, פגיון, והבנות, מחופשות כבנים, ניגשות אלי ומתגנדרות: "אני יפה?" במסיבה של כיתות א'—ג' מתבשלת שערוריה. אביה של ת. בקר בא לראות את ילדתו בין החוגגים. האם דורשת ממני שארחיקו. אני מסרב. היא עומדת להזמין משטרה. משך כל המסיבה עלי לעמוד ולשמור על הילדה, שלא תרגיש, על שאר

הילדים, שלא ירגישו, על האב, שלא ייצא מגדרו, על האם, שלא תתפרע בקול, על המשטרה שלא תתערב, על המורות, שלא יתעצבנו. אך הילדים חמודים. ותודה-לאל, המסיבה עברה.

חג שמח. לא — עוד לא: הגב' מ. (חדשה בארץ, בעלה קיבל עבודה בסוכנות, אך עדיין הם מחכים לשיכון; בינתיים הם גרים במלון, ואנו סיפקנו לשני הבנים את כל ספרי-הלימוד) באה בטענות: שני הבנים אינם מתקדמים די בלימודיהם. אני מנסה לשפך את חמתה: הרי הם לומדים כאן בסך-הכל חדשים בלבד, איך את רוצה שכבר יידעו עברית כהלכה? אך האשה באחת: אתם לא מחנכים את הילדים טוב. אם אינכם מתקדמים מהר, על המורה להכות אותם. אני: "אין לנו מכים את תלמידינו, הרי ידוע לך!" היא: "זוהי הצרה! עליכם להכות! ואם לא להכות, אז לפחות הבריכו את הילדים בכל יום שעה, עד שיהיו חרוצים יותר. כך היו עושים זאת שם — —"

ומספרת לי המזכירה: "לפני כמה שבועות בא אלי אחד הבנים האלה וביקש עוד ספר, שלא היה לנו מן המוכן. צריך היה לקנותו בחנות, והשרת היה עסוק אותו יום. אמר הילד: 'אבא אמר, אם לא אביא את הספר היום, אקבל בשוטי'."

אמרתי: "אז מה ענית לילד?"

המזכירה: "לא עניתי. רצתי בעצמי וקניתי את הספר ונתתי לו."

אכן, שיטה מועילה.

חג שמח. שלושה ימי פגרה. שלושה ימים יהיה בית-הספר סגור. אני יוצא מן העיר ונוסע לרחוץ בימה של אילת. אך בית-הספר מלווה אותי בדרכי: לא יפרצו? מה יגנבו הפעם? כמה זגוגיות וכמה רעפים ישברו? כמה ילדים ישובו בריאים ושלמים, וכמה שבורים?